

Osmo Tiililän protesti

Hannulan herätyksestä Kansanlähetykseen
– Viidennen herätysliikkeen tausta ja kehitys
Suomen kirkkohistoria luentosarja
Helsingin yliopisto
Kevätlukukausi 2009; Luento 4
Timo Junkkaala
5.2.2009

Osmo Tiililän protesti

- Tiililän kehitys ja teologinen linja
 - Miksi Tiililä erosi kirkosta?
 - Miksi häntä ei hyväksytty Rooman kirkkoon?
-

Osmo Tiililän (1904-1972) tausta

- ❑ Tamperelaisen rehtorin poika
 - ❑ Äidin sisar Elisabeth Alander
 - ❑ Rukousvastaus kansalaissodan pommitusten alla
 - ❑ Vaikutteita mm. Tampereen luterilaisesta rukoushuoneesta, Urho Muromalta ja kristillisestä ylioppilaskokouksesta
-

Opiskeluaika

- ☐ Vastoin isän tahtoa teologiseen tiedekuntaan
 - ☐ Vaikuttavin opettaja Antti J. Pietilä
 - ☐ Aktiivisesti mukana kristillisessä ylioppilasliikkeessä
 - ☐ Oslossa 1924 ylioppilaiden lähetyskokouksessa yhteys hallelbyläiseen liikkeeseen
 - ☐ Kamppailu lähetyskutsun kanssa
-

Tie yliopistoon

- ❑ Papiksi 1926; lyhyen seurakuntapappi- ja varusmiespappijakson jälkeen Suomen Kristillisen ylioppilasliikkeen työhön
 - ❑ Jatko-opinnot käyntiin – ”Heim teki minusta teologin”
 - ❑ Uskonnonopettajana Helsingissä 1930-33, Pappina Pikkukirkkoyhdistyksessä 1932-35, ja seurakuntapappina Käpylässä 1933-34
 - ❑ Yliopistoon hoitamaan teologisten esikäsitteiden apulaisen virkaa 1935
-

Ensimmäiset kirjat

- 1930 Kristus hallitsee
 - 1933 Getsemane – suuren ahdistuksen tutkistelua
 - 1934 Uskontotieteellinen väitöskirja Anteeksiantamukseen perustuva uskonnollinen turvallisuustila
 - 1934 Tuomion evankeliumi, 1935 Lapset näyttävät tietä, 1936 Vallat sotivat, 1937 Viisaudesta, 1937 Salatiede päivän valossa
-

Juoksuhaudoista uuskansankirkolliseen ohjelmaan

- ❑ Sota-aika merkitsi monille rintamalla olleille papeille työnäyn muuttumista
 - ❑ Asevelipapisto ja uuskansankirkollinen ohjelma: kirkon palveltava koko kansaa
 - ❑ Tiililä toimi kotirintamalla sairaalapappina
 - ❑ ja jatkoi kirjoittamista: 1940 Uuden elämän etiikka, Piirteitä Gustaf Johanssonin siveysopista, 1941 Das Strafleiden Christi, 1941 Laki kristityn elämässä, 1943 Yksilön pelastuminen ja Jumalan valtakunta
-

Professoriksi – ja herätysliikkeitä tutkimaan

- Kun Eino Sormunen valittiin 1939 Kuopion piispaksi, Tiililä määrättiin hoitamaan dogmatiikan ja siveysopin professuuria, johon virkaan hänet nimitettiin 1942
 - Tutkimuskohteeksi suomalaiset herätysliikkeet: 1944 Wilhelmi Malmivaara, 1947 Fredrik G. Hedberg, 1960-luvulla rukoilevaisuus
-

Lundin teologia

- Anders Nygrenin ns. perusmotiivitutkimus halusi pelastaa teologian tieteellisyyden rajaamalla pois metafysiikan. Tätä ns. Lundin teologiaa kehittivät eteenpäin mm. Ragnar Bring ja Gustaf Wingren
 - Suomalaisten teologien yhteys Lundiin sota-aikana (Lennart Pinomaa, Olavi Castrén, Lauri Haikola, Aarne Siirala)
-

Tiililän kritiikki "lundilaisuutta" vastaan

- Tiililän mukaan lundilaisuus oli uusritschililäisyyttä, joka luopui teologian kirkollisesta funktiosta ja normatiivisuudesta ja jossa etiikka korvasi dogmatiikan
- Asevelipapiston uuskansankirkollinen ohjelma, sireniolainen sosiaalinen kristillisuus ja lundilainen teologia uhkasivat Tiililän mukaan kirkon ja uskon perusteita

Uuden ohjelman radikaalit väitteet

- ❑ Tiililän mukaan uuden suuntauksen iskulauseita olivat: kaikki uskonnot ovat yhtä, luterilainen vanhurskauttamisoppi on murskattava, kaikki kastetut ovat Kristuksen ruumiin jäseniä, pelastuskilvoitus on itsekkyyttä, uudestisyntynyt teologi on portto tieteen temppelissä ja herätyskristillisuus on väärä kasvannainen luterilaisessa kirkossa
-

Systemaattinen teologia ja sen saama kritiikki

- ❑ Pääteoksensa Systemaattinen teologia I ja II Tiililä julkaisi vuosina 1951 ja 1954
 - ❑ Hän kutsui teologiaansa teoteleettiseksi, Jumalan tahdon teologiaksi
 - ❑ Kirjat vahvistivat, että Tiililä edusti pietististä kokemukristillisyyttä
 - ❑ Aarre Lauha arvosteli I osan Uudessa Suomessa ankarasti: sekoitti uskon ja tieteen tavalla, joka johti spekulatioon ja merkitsi teologian julistautumista tieteelliseen vararikkoon
-

Kysymys eronneiden vihkimisestä

- ❑ Eronneiden vihkiminen uuteen avioliittoon oli puhuttanut kirkolliskokousta vuosikymmeniä
 - ❑ 1948 kirkolliskokous otti Tiililän ja Simojoen johdolla asiaan kielteisen kannan: äänin 104-7 päätettiin, että ilman painavia syitä eronneita ei vihittäisi uuteen avioliittoon
 - ❑ Kun Paasikivi ei allekirjoittanut lakia, se tuli uuteen käsittelyyn 1953, jolloin kanta Tiililän pettymykseksi vaihtui: vihkimisestä tuli pääsääntö ja kieltäytymisestä poikkeus
-

Niinivaaran kirja Maallinen ja hengellinen

- Sodan jälkeen syntynyt jännite repesi kirkkoa jakaneeksi kiistaksi 1952, kun Erkki Niinivaara julkaisi synodaalikirjan Maallinen ja hengellinen
 - Niinivaarna nojasi Wingrenin tulkitsemaan Lutherin kutsumusajatteluun ja vaati, että raja maallisen ja hengellisen välillä piti purkaa
-

Tiililän mukaan Niinivaaran kirja oli uuden linjan ohjelmanjulistus

- ❑ Tiililän mukaan Niinivaaran kirja kokosi uuskansankirkollisen ohjelman, joka nousi lundilaisesta ja kristillis-sosiaalisesta teologiasta – ja jota ei Tiililän mukaan voinut yhdistää kirkon perusteisiin
 - ❑ Maalliset syrjäyttivät hengelliset, etiikka tuonpuoleisuuden, yleinen ilmoitus erityisen
 - ❑ Uskon ja epäuskon taistelu hävisi; usko merkitsi uutta elämännäkemystä ja uskaltamista, ei enää elämänyhteyttä Kristukseen
-

Tiililä pyrki kokoamaan herätysliikkeitä

- Teologia ja kirkko –lehti Tiililän äänitorveksi 1954
- Pappeinkokoukset, yhteydet muihin pohjoismaihin ja teologinen keskustelupiiri
- Tiililä sai jonkin verran tukea eri herätysliikkeistä, mutta pettyi varsinkin herännäisyyteen eikä saanut syntymään sellaista rintamaa, johon pyrki

Teologia ja kirkko

- "Aikakauskirjamme erityisenä päämääränä on toimia raamatullisen herätyskristillisyyden hengessä ja olla kirkkomme piirissä vaikuttavien hengellisten liikkeiden ja muiden raamatullista herätyskristillisyyttä kansankirkossamme edustavien toimintamuotojen yhdyssiteenä."
-

Varsinaista herätysliikerintamaa ei kuitenkaan syntynyt

- ❑ Jo Hedberg-kirjan jälkeinen keskustelu yleisestä vanhurskauttamisesta oli etäännyttänyt Tiililän evankelisesta liikkeestä
 - ❑ Tiililä sai tukea vain yksittäisiltä vanhoilta heränneiltä, mutta pettyi nuoremman polven linjaan
 - ❑ Vahvimman tuen Tiililä sai hahmottumassa olevalta viidenneltä herätysliikkeeltä ja rukoilevaisuuden maallikoilta, joilla ei kirkossa ollut suurta merkitystä
-

Pettymyksiä tiedekunnassa ja piispanvaaleissa

- ❑ Tiililä toimi teologisen tiedekunnan dekaanina 1945-1954 ja otti tappionsa Nikolaiselle raskaasti
 - ❑ Tiililä sai 3. vaalisijan arkkipiispan vaalissa 1951 Ilmari Salomiehen ja Martti Simojoen jälkeen ja Helsingin piispan vaalissa 1959 hän sai toisen vaalisijan Simojoen jälkeen ennen Aarre Lauhaa ja ilman vaalisijaa jäänyttä Eelis Gulinia
-

Tiililän yksinäisyys ja pessimismi lisääntyi

- Yrjö J.E. Alasen 1960 tapahtuneen kuoleman jälkeen Tiililä koki itsensä entistä yksinäisemmäksi
 - Sydänkohtaus Brasiliassa LML:n kokouksessa: pessimismi lisääntyi
 - "Maastamme on jättiläisaskelin tulossa pakanamaa", ja kirkko maallistuu eikä kuuntele kritiikkiä
-

Tiililä jätti pappisviran kesällä 1961

- ❑ Kaksi syytä 27.5.1961: (1) "Tunnen itseni pappisvirkaan kelpottomaksi"
 - ❑ (2) "Kirkon johto suosii suuntauksia, jotka vaarantavat seurakunnan hengellisen elämän"
 - ❑ Uudessa kirjeessä 18.7. syynä vain Jumalan sanan vastainen suuntaus, jolle kirkollinen lehdistö ja piispat olivat antaneet tuensa
-

Marraskuussa 1962 Tiililä erosi kirkosta

- ❑ Martti Simojoen käynti sai Tiililän tammikuussa luopumaan eroaikeista
 - ❑ mutta 10.11.1962 hän toteutti aikeensa
 - ❑ Syiksi hän ilmoitti
 - ❑ "10-vuotinen halkeama kirkossa kasvanut"
 - ❑ "kirkko lyö varoittajiaan"
 - ❑ ja tarkoituksiksi: "ratkaiseva askel asiantilan parantamiseksi"
-

Kritiikki kohdistui piispoihin ja kirkollisiin lehtiin

- ❑ Kirkko oli Tiililän mukaan syrjäyttänyt iankaikkisuussanoman
 - ❑ ja tehnyt sen "nimenomaan johtajiensa tukemana"
 - ❑ Välitön syy eroon oli Kirkko ja kaupungin ja Kotimaan kirjoituksissa, joissa käsiteltiin Kirkkokansan herätyspäiviä ja kristillistä kirjallisuutta
-

Ero herätti kovasti huomiota

- ❑ Uutinen Tiililän kirkosta erosta oli etusivun uutinen ja siitä kirjoitettiin ulkomaita myöten
 - ❑ Tiililä korosti, että kyse oli henkilökohtaisesta protestista eikä hän toivo muiden tekevän samoin
 - ❑ Hän vakuutti, etteivät lahkot saa häneltä mitään tukea
-

Tiililä pettyi eronsa seurauksiin

- ❑ Tiililä sai vain vähän ymmärtämystä tai tukea ratkaisulleen – eniten viidennen herätysliikkeen papeilta
 - ❑ Parhaissa analyyseissä todettiin, että Tiililä erosi ”rakkaudesta kirkkoon”
 - ❑ Hän joutui kuitenkin pettymään eronsa seurauksiin: äärimmäinen teko, epätoivoinen protesti ei johtanut kirkon linjan muuttumiseen
-

Tiililä lähestyi Rooman kirkkoa

- Pettyneenä "humanistiseksi laitokseksi muodostuneeseen, sosiaalipolitiikkaa harrastavaan, maallistuneeseen luterilaiseen kirkkoon", Tiililä kiinnostui 1960-luvulla roomalaiskatolisesta kirkosta
- Tiililän mukaan oli vain kaksi ryhmää, jotka ymmärsivät, mistä kristillisessä uskossa on kysymys: Saksan tunnustusrintama (Künneth, Cullmann yms.) ja Rooma

Aiemmin Tiililä oli suhtautunut Rooman kirkkoon kriittisesti

- ❑ Kirjassaan Kristilliset kirkot ja lahkot (1945) Tiililä arvosteli Rooman kirkkoa ankarasti mm.
 - ❑ taikauskoon saakka ulottuvasta synkretismistä
 - ❑ kirkon ja tradition asettamisesta Raamatun yläpuolelle
 - ❑ siitä, että paavia pidetään erehtymättömänä ja Mariaa huudetaan avuksi
 - ❑ pinnallisesta syntiopista ja Jumalan ja ihmisen yhteistyöstä pelastuksessa
 - ❑ sakramenttiopista, aneista ja hyvitysteoista
-

Lokakuussa 1967 Tiililä tiedusteli mahdollisuutta liittyä roomalaiskatoliseen kirkkoon

A

Rippisalaisuutena vain Isä Bonduellelle

Tiedustelen mahdollisuuksia liittyä roomalaiskatoliseen kirkkoon siitä syystä, että tämä kirkko (laitoksena) on nykyisen sekularismin aikana käsitykseni mukaan lujemmin pitänyt kiinni kristillisen uskon keskeisistä ja perustavista asioista kuin luterilaiset kirkot (yleensä). Valitettavasti olen todennut roomalaiskatolisellakin taholla kallistumista sekä radikaaliseen raamattukriittikkiin että eksistentiaalisuuteen suosiviin suuntiin (mikäli olen Karl Rahnerin teologiaa oikein ymmärtänyt, pidän arveluttavana, että hän on nykyisin tärkeä suunnannäyttäjä).

Kyselen, uskovatko roomalaiskatolisen kirkon täysvaltaiset jäsenet poikkeuksetta esim. seuraavan (mikä voitaneen asettaa minulle ehdoksi):

1. Dogman paavin infallibiliteetista
2. Kaikki 7 sakramenttia Kristuksen asettamiksi. (Tutkimushan voi todeta vain kolme: pyhän kasteen, pyhän ehtoollisen ja päästön)

Jatettiin loppu-
kierroksella 1967. B. ei
merkinnät vastauksissa
- ei "Tiedustelu" -
sitten "valitus" -
mus. fotokopio
kirkon paavin
määräyksiä ei välttämättä
näytä kukaan tietä
neuvottelee ja joo
roomalaisma-
nisteri: Killo
kaksi ehto-
maiden li-
säksi.

Kirjeensä liitteessä Tiililä luetteli asioita, joita hän ei Rooman kirkossa hyväksynyt:

- ☐ mm.
 - ☐ paavin erehtymättömyys,
 - ☐ Maria-dogmit,
 - ☐ seitsemän sakramenttia,
 - ☐ aneet,
 - ☐ pyhäinjäännökset
 - ☐ apostolinen sukseessio
-

Tiililä esitti Rooman kirkkoon siirtymisen ehdoiksi, että sai

- ☐ pitää kritiikkinsä mainitsemisissaan kohdissa
- ☐ säilyttää vapautensa kirjoittaa ja opettaa niin kuin Jumalan sanan mukaan pitää oikeana
- ☐ vapauden käydä ehtoollisella ja julistaa sanaa myös muissa kirkoissa
- ☐ tulla haudatuksi sukuhautaamaan luterilaiseen hautausmaahan
- ☐ saada kirkon jäsenyyden ilman että perheeseen kohdistuu painostusta.

Piispa Paul Verschuren vastasi kieltävästi

- "Sillä perusteella, minkä ymmärryksen sain teidän kirjeestänne, voin vastata varsinaiseen kysymykseenne kirkkoon liittymisestä ainoastaan kieltävästi.
 - Jos minä vastaisin toisin, menettelisin väärin sekä itseäni että Teitä kohtaan. Silloin emme ottaisi vakavasti sitä uskoa, jota tunnustamme, enkä minä olisi omassatunnossani ja tehtävässäni kirkon palveluksessa uskollinen Jumalan sanalle."
-

Miksi Osmo Tiililä ei kelvannut Rooman kirkolle?

- ☐ Ehdot olivat liian kovat
 - ☐ Oppi oli edelleen pääosin luterilainen
 - ☐ Liittymisessä olisi ollut enemmän kysymys protestista luterilaista kirkkoa kohtaan ja tarpeesta yleensä kuulua johonkin kirkkoon kuin varsinaisesta käänteestä roomalais-katoliseen uskoon
-

- Kuollessaan
joulukuussa 1972
- Osmo Tiililä ei ollut
minkään kirkon
jäsen
- Itse hän sanoi
eronneensa vain
laitoskirkosta ja
kuuluvansa yhä
Kristuksen
seurakuntaan,
ekkleesiaan

Tiililän testamentti

- ❑ Tiililän kuoltua löytyi käsikirjoitus, joka julkaistiin nimellä Elämäni ja kirjani
 - ❑ Sen johdantona on Tiililän testamentti Suomen kirkolle: "En eronnut kirkosta sitä vastustaakseni, vaan sitä protestillani auttaakseni... Olen suuresti murehtinut Suomen kirkon maallistumista, joka on ollut sekä tahallisesti sallittua että johdettua... Jos kirkon liikkeelle saattajina ja työhön ohjaajina on uskoa vailla olevia henkilöitä, kirkko kulkee kohti turmiota. Siitä sitä varjelkoon hyvä Jumala."
-